

En artikel fra [KRITISK DEBAT](#)

Fra vækst og konkurrence til mådehold og solidaritet □ det humane samfund som eksportvare?

Skrevet af: **Ib Jørgensen** | Offentliggjort: 15. februar 2011

"Folkeskolen kan aldrig blive bedre, eller overskride, de holdninger og værdier der er de herskende i samfundet til enhver tid. Derfor, hvis der er noget galt med folkeskolen, er det fordi der er noget galt med samfundet."

Med disse ord konkluderede jeg min artikel i sidste udgave af Kritisk Debat og føjede til:

"OKP (professor Ove K. Pedersen) taler om, at vi alle i konkurrencestaten er blevet opportunistiske individer og 'soldater' i nationernes konkurrence, og det er sådanne 'soldater' folkeskolen nu indrettes til at uddanne.

Formålsparagraffen som spejl af samfundsudviklingen

I det følgende vil jeg prøve at komme med nogle ideer til, dels hvordan folkeskolen kunne kvalificeres til de udfordringer fremtiden vil byde os, dels, og mere overordnet, hvorledes samfund og uddannelse i det hele taget kan sættes i stand til bedre at tackle disse udfordringer.

Lad mig indledningsvist slå fast, at efter min mening består disse udfordringer i, at vi må omstille os fra et samfund dikteret af (kapitalistisk) vækst og konkurrence, til et samfund byggende på solidaritet og mådehold. Det er uddannelsernes rolle i en sådan omstilling, jeg senere i artiklen vil søge at skitsere.

Men først vil jeg vende tilbage til interviewet med OKP i tidsskriftet *Asterisk nr. 55*, udgivet af Danmarks Pædagogiske Universitetsskole. [Skolerne skaber soldater i nationernes konkurrence](#)

Han udtaler sig med udgangspunkt i sin kommende bog *Konkurrencestaten forhandlingsøkonomiens institutionelle historie*, en bog der vil indeholde analyser af Danmarks udvikling gennem de sidste 160 år: fra nationalstat over velfærdsstat til konkurrencestat.

Indenfor dette tidsrum finder han, at folkeskolen har haft tre 'trobekendelser'. (Det skal være Knud Heinesen der har sagt, at folkeskolens formålsparagraf er samfundets trobekendelse til fælles værdier.) Fra 1937 og frem handlede det om at skabe et dansk folk og en dansk borger med nationalstaten som ramme. Med loven af 1975 gjaldt det opdragelse til deltagelse i et demokratisk velfærdssamfund. Med lovens ordlyd: "Folkeskolen forbereder eleverne til medleven og medbestemmelse i

et demokratisk samfund og til medansvar for løsningen af fælles opgaver. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed og demokrati".

Dette tolker OKP således: "Læreren får til opgave at respektere personens urørlighedszone og den særlige opgave at overbevise den enkelte elev om at realisere sig selv og sin personlighed gennem samtale. Det sker gennem deltagelse i et demokratisk fællesskab. Herved bliver demokratiet til mere og andet end et foreliggende sæt af regler og procedurer for magtens legitimering og deling".

Denne respekt for individet, mener OKP, kan føres tilbage til 2. verdenskrigs erfaringer med Auschwitz-syndromet. Disse krigserfaringer fortøner sig imidlertid, og så sker der, iflg. OKP, noget dramatisk: "Med loven fra 2006 kan vi for første gang i folkeskolens mere end 160 år lange historie sige, at skolen ikke har som primær opgave at danne den enkelte til at være borger eller deltager i et demokrati, men at udvikle den enkelte til 'soldat' i nationernes konkurrence."

Den præcise ordlyd af afsnittet, svarende til det ovenfor citerede fra 1975, er i loven af 2006:

"Folkeskolen skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens virke skal derfor være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati."

OKP konkluderer: "I 2006 skal skolen kun være præget af demokrati, i 1975 skulle den være bygget på demokrati. I 1975 handler det om at gøre den enkelte medansvarlig for demokrati med det forbehold, at der var grænser for, hvad læreren kunne udsætte den enkelte for, for at blive demokrat. 2006-loven handler om, at den enkelte skal lære om et demokrati defineret af andre og om de demokratiske kanaler, man kan benytte sig af eller lade være."

Jeg tror, vi her har fat i det væsentlige: der er opstået et udvendt forhold mellem folkeskole og samfund. Årsagen er, at samfundet i stigende omfang har måttet lade afgørende funktioner overgå til den kapitalistiske økonomi, som i stedet for at være samfundets tjener, har gjort sig til dets herre. Derved er folkeskolen (sammen med de fleste andre uddannelser) blevet underordnet økonomien og indrettet på at betjene denne. Men nu til det sidste citat fra interviewet med prof. Ove K. Pedersen:

"I 60'erne og 70'erne fandt vi ud af, at vi ikke kunne finansiere demokrati som højeste værdi. Demokratiet bliver for dyrt. En systemfejl. Opgøret med velfærdsstaten er derfor også et opgør med denne periodes demokratiopfattelse. I stedet ser vi i dag et demokrati, der bliver sat under økonomisk styring. Spørgsmålene er, hvor langt man kan gå i forhold til at få interesserne til at

underlægge sig denne økonomistyring? Og hvordan får man for eksempel pædagogiske professioner til at acceptere, at de bliver sat under ledelse? En ledelse, som dybest set handler om økonomisk styring af dem."

Forskellige positioner i debatten om fremtidens folkeskole

Et markant eksempel på en sådan underkastelse hos de professionelle finder man hos den tidligere dekan ved DPU Lars Qvortrup, som i samme nummer af *Asterisk nr. 55* i lederen med titlen "Economy, Stupid!" kan konstatere:

"Folkeskolens elever skal lære at gøre nytte i vidensøkonomien. Lærerne skal levere undervisning, hvis resultater kan måles. Og politikerne skal tænke langsigtet og økonomisk og betragte folkeskolen som et investeringsobjekt. For uddannelse har effekt på bruttonationalproduktet." [Se mere her.](#)

Og jeg har lyst til at gentage denne perle fra min første artikel, hvormed han fortsætter:

"Hvis Danmark forbedrer sin PISA-score med det der svarer til 25 point over de næste år, vil resultatet være 250 procents forøgelse af bruttonationalproduktet i 2090."

I samme leder jubler LQ desuden over, at danske elever ifølge en international undersøgelse, angiveligt er verdensmestre i demokrati. Men at dette kan være tvetydigt, synes han dog at være opmærksom på; "Resultatet er som sagt opmuntrende, selv om beslutningstagerne tidligere ville have glædet sig over resultatet på demokratiets vegne, mens de nu om dage gør det i et vidensøkonomisk perspektiv."

Lars Qvortrup er som nævnt ikke længere leder af DPU. Har man lov til at formode, at dette bl.a. kunne hænge sammen med (usammenhængende?) synspunkter som ovenstående? Under alle omstændigheder, i forbindelse med hans overgang til anden beskæftigelse udtalte en kollega ved DPU, professor Peter Kemp, d. 5/1-2011 til dagbladet Information, her citeret fra bloggen *Forskningspolitisk arkiv*: [DPU-dekanat opløses - ny usikkerhed om pædagogisk grundforskning](#)

"Naturligvis skal vi have myndighedsbetjening, men man skal ikke blive for fikseret på måle- og veje-forskningen. Der bliver let alt for meget styring fra oven, hvor man glemmer at sikre sig en bevarelse af dansk og europæisk kultur samt en dannelse og en uddannelse, der er til gavn for os alle sammen."

I samme sammenhæng udtaler en anden kollega, Thomas Rømer, at under LQ var man allerede i gang med at afvikle dannelsesaspektet i den pædagogiske forskning.

"Hans ideer om, hvad pædagogisk forskning skulle være, var i høj grad med fokus på konkurrencen og de globale virksomheders interesser. På den måde mister vi forbindelsen til, at det er borgere vi uddanner. Så Lars Qvortrup har leveret et DPU, der er klar til at gå ind i et system, der har fokus på Pisaundersøgelser."

Lad mig opsummere pointerne i det hidtil skrevne: der kan konstateres en tilsyneladende bred samfundsmæssig accept af, at økonomisk vækst og konkurrenceevne skal være overordnede præmisser for samfundets udvikling. Denne accept har bevirket, at stærke kræfter indenfor de pædagogiske videnskaber mener at have fundet frem til de metoder, som folkeskolen skal anvende, for at ruste børnene bedst muligt til at tage de udfordringer op, som styrket vækst og konkurrenceevne vil kræve. Dette kræver opgivelse af flere af de humanistiske og pædagogiske dannelsesidealer, som hidtil, med større eller mindre styrke gennem tiden, har ligget til grund for vores forhold til børnenes skolegang. En situation som har som baggrund og styrkes af den kendsgerning, at de samfundsstrukturer, hvori de tidligere idealer opstod, er under drastisk ændring og opløsning. At opdrage og uddanne til fællesskab og demokrati bliver uhåndgribelige idealer, i takt med at disse fænomener kun med besvær kan lokaliseres i det omgivende samfund.

Pejlemærker for en ny folkeskole

Hvad der er behov for, er en større frihed for folkeskolen, kommunalpolitikere, skoleledere, lærere, elever og ikke mindst forældre, til at opstille andre mål for samfundsudviklingen end fortsat vækst og øget konkurrenceevne. Dette kan naturligvis ikke gøres i et tomrum. Og det er ikke kun en opgave for folkeskolen, men for hele uddannelsessektoren, gymnasier, erhvervs- og videregående uddannelser m.fl. Og det vil i stigende omfang gå op for borgerne, at det også er en opgave for samfundet som sådant.

Det erkendes i stadigt voksende kredse, at det træk på naturressourcerne, som vor nuværende livsstil og levestandard forudsætter, ikke er holdbart. Vi kan derfor lige så godt først som sidst indstille os på en mere bæredygtig tilværelse.

Nu forholder det sig heldigvis således, at de pædagogiske og uddannelsesmæssige ideologier, jeg har skitseret ovenfor og i min første artikel, ikke er de eneste på bjerget. Indenfor tænketanken SOPHIA pågår et stort arbejde med at fastholde de uddannelses- og dannelsesidealer, som vi hidtil har sat højt.

[<http://www.sophia-tt.org/da/forsiden>]

Eksempelvis afholdt man i sept. 2010 et møde under overskriften "*Revisortankegangen truer professionsidentiteten*" med begrundelsen; "Der er brug for alternative visioner for fremtidens uddannelser, som platform for kritik af

neoliberalismens påvirkning af uddannelsessystemet."

[<http://www.sophia-tt.org/da/revisortankegang>]

Medens den overordnede tilgang til problemerne i SOPHIA synes at være moderat revisionistisk, så findes der underprojekter, som går mere radikalt til værks. Et af disse er Jakob Jespersens "Education for a small planet" med dette afsæt:

"De biofysiske betingelser for menneskers liv på jorden i dette århundrede vil blive væsensforskellige fra dem, der prægede det forgangne århundrede. Derfor er der brug for en uddannelse, som matcher de enorme udfordringer, som mennesker og samfund kommer til at stå overfor i form af muldsvind, vandmangel, ustabil klima og energimangel."

[<http://www.educationforasmallplanet.dk/>]

På allersidste side af et større skrift, '*Globalborgeren*', som JJ har lagt ud på sin hjemmeside, siger han bl.m.a.; "I en verden hvor der skal være nogenlunde lige adgang til verdens ressourcer for alle mennesker i hele verden betyder det at vi i Danmark skal have meget mindre. Vi har en øget viden om hvad der gør mennesker tilfredse og det er ikke et stort ressourceforbrug. Vi har ligeledes en øget viden om effektiv udnyttelse af ressourcer, genanvendelse osv. Derfor er der et stort potentiale for det gode liv i Danmark med et ressourceforbrug, som kun er en brøkdel af det nuværende."

[<http://www.educationforasmallplanet.dk/files/globalborgeren.pdf>]

Det bør være indsigter i stil med disse, som lægges til grund for et nyt uddannelsesideal. Et ideal som skal have en konkret forankring i det lokale samfund. Det har været et gennemgående træk i de mange reaktioner på den sidste Pisa-undersøgelses skuffende resultater, at forældre i langt højere grad skal tage ansvar for deres børn læring. Den demografiske udvikling viser, at vi i fremtiden vil stå med store grupper af raske og rørige ældre, som har forladt arbejdsmarkedet.

Man kan derfor forestille sig, at der på lokalt plan etableres "bæredygtighedsprojekter" med det formål at reducere såvel det offentlige som det private forbrug i et eller andet omfang. Deltagerne i et sådant projekt kan være folkeskoler, gymnasier, højere uddannelser, hvis elever og ansatte er knyttet (mer eller mindre) til lokalområdet. Desuden skulle forældre og aktive ældre indgå i personkredsen. Det lokale plan kunne i nogle tilfælde være en kommune, i andre en mindre by eller en bydel. Men det kunne også være en almennyttig boligforening, eller sågar en enkelt karre. Den uddannelsesmæssige pointe ligger i, at eleverne deltager i konkrete samfundsaktiviteter med mening, hvilket vil være stærkt motiverende for de fleste. Samtidig betyder koblingen mellem uddannelse og samfund, at alle parter får en bedre indsigt i de dynamikker som fremmer forståelse

og solidaritet.

Vidtløftighed eller nødvendighed

Dette lyder naturligvis vidtløftigt og overidealisk. Men hvis man erkender, at uanset hvad vi gør, så vil vi af udviklingen blive tvunget til radikale omlægninger af vore levevilkår (de aktuelt varslede indgreb er små forsigtige pip), så kunne en strategi som den jeg her foreslår, sammen med andre tiltag i samme retning, udgøre et rationelt, ansvarligt og socialt og menneskeligt afbalanceret forsøg på en tilpasning til de nye tider.

Jfr. den kinesiske økonom Ha-Joon Changs udtalelser til Information d. 4/2-2001:

Eksportør verdens bedste livsstil: "Tværs over det politiske spektrum i Danmark er der enighed om, at mere økonomisk vækst er vejen frem - statsministeren har endda gjort det til sit mål, at vi skal være verdens rigeste målt i kroner og øre.

Men et land i Danmarks situation burde tænke lige modsat, mener Ha-Joon Chang: "Jeres indkomstniveau taget i betragtning er der intet, som tyder på, at hurtigere vækst vil gøre jer glattere", siger han., "Prøv i stedet at nedsætte arbejdstiden, reducere jeres CO2-aftryk og finde en bedre måde at leve på. I kan sælge jeres livsstil som et alternativ til den amerikanske, mere materialistiske. Hvis I efterfølgende kan overbevise verden om, at I har den bedste levevis, vil en masse mennesker købe jeres produkter, hvilket til dels også vil løse jeres eksport- og vækstproblemer. Så paradoksalt nok kunne I dække jeres behov langt bedre ved ikke at følge det materialistiske syn på det gode liv".

[<http://www.information.dk/258419>]

Med andre ord: At kunne overleve på humane vilkår kan blive fremtidens eksportsucces.